

**Nóra Tátrai Infanger, Der Sprachgebrauch der Ungarn
in der Schweiz. Cross Cultural communication**

Peter Lang, Frankfurt am Main–Berlin–Bern–Bruxelles–New York–Oxford–Wien, 2003. XIV + 507
lap

A szórványban élő magyarság nyelvhasználatával foglalkozó szakirodalom egy újabb, terjedelmes munkával gazdagodott. A vizsgált közösség tagjai emigrálásuk után Európában maradtak, zömében Svájcnak a német nyelvterülethez tartozó részén, de a magyar szokásoktól, mentalitástól

távolabb álló közösségbe kellett beilleszkedniük, mint például az Ausztriában maradtaknak. Svájc sajátos története okán a szerző áttekinti a magyarok és a svájciak találkozásainak több mint ezer esztendejét is.

A szerző kettős célt tűzött maga elé: a svájci magyarok nyelvhasználatát bemutatni egyfelől, másfelől pedig olyan modelleket kialakítani, továbbfejleszteni, illetőleg kombinálni, amelyek a két- és többnyelvűség kutatására alkalmasak (1). A könyv a szerző felosztása szerint két részből áll: az első (ezt a II–V. fejezet tartalmazza) a Svájcban élő magyarok történeti és szociológiai hátterét elemzi. Ezen belül foglalkozik Svájc migrációs politikájának és a magyarok helyzetének alakulásával. – A második, TÁTRAI INFANGER megfogalmazásában fontosabb része a könyvnek a vizsgált közösség nyelvhasználatáról igyekszik a realitáshoz minél közelebbi képet adni. Voltaképpen ez két, terjedelmében és fontosságában hasonló részt rejt: az egyikben kiküldött kérdőívekre adott válaszokat elemez (VI. fejezet), a másikban (VII. fejezet) berni, második generációs magyarokkal, a Figurás táncsoport tagjaival végzett kutatások eredményét közli.

A VI. fejezetben elemzett kérdőívek két nyelven: magyarul és németül készültek. A szociolingvisztikai változókra való rákérdezésen kívül a születési helyre, a Svájcban tartózkodás időtartamára, a rokoni kapcsolatok révén lehetséges nyelvi kötődések irányára, a magyar nyelvterületre való utazásokra, a magyar és német (ezen belül a svájci dialektus) ismeretére és a családon belüli nyelvhasználatra irányuló kérdéseket tartalmaz. A címzettekhez postai úton eljuttatott kérdőívek (1800 példány) közül a visszaküldött 439 kiértékelése volt lehetséges. A kérdőívek legnagyobb részét csak magyarul, jóval kevesebbet, 75 példányt csak németül, 99-et pedig németül és magyarul töltöttek ki. (A kérdőívek egy kisebb hányada Svájc francia nyelvű részéből érkezett vissza, ezeknek a tanulságait bizonyos szempontoknál nem lehetett a feldolgozás során felhasználni.)

A demográfiai adatok alapján ismerteti a vizsgált csoportnak kor és főiskolai végzettség szerinti megoszlását, továbbá azt, hogy hány adatközlőnek van/vannak gyermeke(i), és velük milyen nyelven beszélnek. A szociális változók kapcsán a Svájcban tartózkodás időtartamát, illetőleg az országban születettek számbavételét, az iskolába járás helyét és idejét, az iskolai végzettséget, a doktori cím megszerzését, szakképesítést, foglalkozást, a magyarországi utazások gyakoriságát elemzi, és azt, hogy a család (= rokonság) melyik országban lakik. – A kérdőívek egyes kérdéseire rövid szöveges válaszokat kellett az adatközlőknek adniuk. Ezekből magyar és német nyelvi kompetenciájukra, helyesírási készségeikre vonatkozó objektív adatokat lehetett meríteni, a szubjektív, az adatközlők önértékelésén alapuló megjegyzéseivel szemben. A kérdőívek végén (egy lehetséges későbbi találkozás lehetőségét megteremtve) a kitöltők nevét és címét is megkérdezte. A megadott névalakot is az elemezhető nyelvi adatok sorába vonta.

A kérdőívek nyelvi szempontból vizsgálható válaszait négyféle csoportosításban elemzi: a csak magyarul kitöltötteket (A), a magyarul és németül kitöltötteket (C), a németül (B), valamint a németül és két nyelven kitöltött kérdőíveket (D). Ezek a csoportok önmagukban és a változók tükrében értelmezhető, a nyelvhasználat szignifikáns, más esetekben tendenciaszerű mozgását mutatják. – A nyelvi változatok közül a magyar standard, a Hochdeutsch (tehát a német standard) és a svájci német dialektus ismeretét, megértését, használatát vizsgálja. Az adatközlők magyar nyelvjárási eredete iránt nem érdeklődött.

Az egész (német) Svájcra kiterjedő adatközlés mellett kérdőíves és élőnyelvi gyűjtést is feldolgozott a szerző: ez volt a Figurás táncgyűttes tagjaival végzett kutatás. A gyűjtés informátorai fiatalok, zömmel második generációs személyek voltak. Velük kapcsolatban írásbeli és szóbeli nyelvi kompetenciájukat egyaránt vizsgálta. A beszélők kommunikációs hálójának az elemzését követően a nyelvi adatokat minden esetben ennek az eredményeivel szembesítette. – A Figurás táncgyűttes tagjainak nyelvhasználatát a velük is kitöltetett kérdőív segítségével mutatja be. Ebből képet lehet alkotni a második generációnak a szülők anyanyelvéhez való viszonyáról és annak alakulásáról, változásáról addigi életük folyamán. A magyar nyelvnek kulturális és identitásjelölő szerepére is rávilágít.

A közösség tagjainak kommunikációját a következő fejezetcímek alatt tárgyalja: „Nyelvváltoztatás a csoporton belül” (jövényszavak, a szókölcsonzés fajtái); „A német standardtól való eltérések”; „A magyar standardtól való eltérések”. Ez utóbbin belül a nyelvi rendszer minden szintje szóba kerül; a magyar standardtól való eltérések okait a német, még inkább a svájci német dialektusok hatásában látja, a magyar nyelvjárások szerepét kisebb mértékben tárgyalja. Elemzi a közösség által ismert és használt regisztereket, a közösségben használatos szóalkotási módokat. – Részletesen foglalkozik a csoport tagjainak a társalgási stratégiáival, illetőleg egy teljes fejezetet szentel a diskurzuselemzésnek.

A könyv szerkezete világos, következetes. A konkrét nyelvi elemzéseket elméleti alapoza vezeti be (itt tárgyalja a szakirodalomnak a részkérdéssel foglalkozó eredményeit és az anyag által megkövetelt módosításait. A részfejezeteket mindig összefoglalás követi, majd az egész könyvet egy összefoglaló fejezet zárja.

Az igen alapos munka a nyelvcsere folyamatának körültekintő, meggyőző bemutatása. Kiderül, hogy a társadalomba való beilleszkedés útján jelentős szerepet játszik a standard mellett (sőt helyett) a helyi dialektus elsajátítása. Érthető tehát, hogy az adott körülmények között a svájci dialektus(ok) ismeretének kérdésével alaposan foglalkozik. A magyar nyelvjárások hatásának kérdése ehhez képest sokkal elnagyoltabban tárgyalatik. – A nyelvi anyagban előforduló *ö-ző* alak kapcsán megjegyzi ugyan, hogy ilyen nyelvjárás van Magyarországon, Szeged környékén (154), az azonban nem derül ki, hogy az adatközlőnek valóban van-e kapcsolata ezzel a magyar nyelvjárással, mivel a magyar nyelvterületen nemcsak itt, hanem máshol is van *ö-zés*. (A település neve azonban a helyi nyelvváltozatban sem *Szögöd!*) Nehezen érthető az a megállapítás (305), hogy – mivel az első generációs magyarok a Felvidék kivételével az egész magyar nyelvterületet képviseleik – nem valószínű, hogy a Figurás táncegyüttes tagjainak nyelvhasználatában előforduló *-ba/-be*-használat a *-ban/-ben* helyett az első generáció nyelvéből „öröklődött” át. (Mivel a szülők – nyelvi tekintetben – csaknem az egész nyelvterületet lefedik, a hibás alak használata a szerző szerint nem származhat tőlük; azért a csoport két dominánsnak nevezett tagját teszi felelőssé.) Ezekhez hasonló tévedések helyenként másutt is találhatóak. (Az efféle tévedések, tárgybeli ismerethiányok háttérében bizonyára az áll, hogy a szerző nem végzett magyar szakot.)

A könyv elsősorban idegen anyanyelvű olvasóit aligha zavarja (és a könyv szakmai értékét egyáltalán nem csökkenti) az a néhány tévedés, ami a magyar olvasóban a korrekció vágyát ébreszti fel. Vizsoly – ellentétben a könyvben olvashatóval (38) – nem Nógrád megyében, hanem Abaújban (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) van. Árpád-házi Szent Erzsébet (1207., Sárospatak – 1231., Marburg; akit német nyelvterületen thüringiaiként ismernek) nem tévesztendő össze az egyébként ugyancsak Árpád-házi Tössi Szent Erzsébettel (1292. v. 1294., Buda – 1336. v. 1338., Töss). A két szent adatai összekeveredtek a könyv lapjain (38). A magyar–svájci kapcsolatok elősorolása kapcsán ez utóbbi említendő természetesen.

TÁTRAI INGFAINGER NÓRA munkája igen gazdag adathalmazon végzett kutatás eredménye. Vizsgálatai szerteágazó módon mutatják be a Svájcban élő magyarok csoportjainak nyelvhasználati szokásait. Statisztikai adatait táblázatokba foglalja és diagramok révén teszi szemléletessé. Adatközlőinek nemcsak a magyar, hanem a német standard, továbbá a helyi (zürichi, aargai, illetőleg berni) dialektusban való jártasságát is vizsgálja. Ebben az összefüggésben a magyar nyelvjárásokra való kitékintése elnagyoltnak tűnik. A munka egésze a kutatók széles körű érdeklődésére tarthat számot mind a hungarológia, mind a germanisztika részéről. A kétnyelvűség, nyelvi interferenciák kutatása során tett általános összefüggéseket érintő megállapításai pedig a továbbiakban megkerülhetetlenek lesznek.

ZELLIGER ERZSÉBET